

[Erdélyi Magyar Adatbank]

FÖLKÉL AZ ÖMLŐ BÚZA NAPJA

És Rosta órája üt

(A Triptichon első darabja)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

VENDEGSÉG
vagy
Egy az Isten?

(Dávid Ferenc)

SZEMÉLYEK

DÁVID FERENC Erdélyben s a világon első unitárius

Püspök

MÁRIA a szolgálólánya

SOCINO világjáró teológus, a vendége

BLANDRATA GYÖRGY a fejedelem udvari orvosa

TRAUZNER LUKÁCS a püspök veje

KAPITÁNY

valamint katonák

Történik 1578–79-ben Dávid Ferenc házában, Erdélyben – Kolozsvárott

Bevezető a Triptichon első darabjához

1578-ban Báthory Kristóf erdélyi fejedelem Blandrata György sugallatára meghívja Erdélybe Socini Fausto olasz származású unitáriust, akit a Dávid Ferenc házába szállásoltatnak el, nyilván azzal a céllal, hogy megfigyelje a püspököt. E darabban a Socino név a Socini (Socinus) Fausto név összevonásából ered, tehát *nem azonos* a hiteles történelmi alakkal. Mária egészében költött szereplő. A szerző a történelmi hűséghez csak a leglényegesebb dolgokban ragaszkodott. Elsősorban a humanista Dávid Ferencnek, a zseniális hitvallónak akart – a maga szerény eszközeivel – emléket állítani.

Első rész

1. KÉP

Rövid harangszó kezdődik. Csak most megy fel a függöny. A harangozás még tart. Elhal. Dávid Ferenc házának egyik lépcsője s hosszú kapufolyosó torka. Gyerityák. A szín üres. Kintről kocsizörgés. Csikorog a kulcs, a kapu. Léptek a folyosó felől. Blandrata és Socino jönnek. Lassan. Az orvos körülmutat. Halk. Gyakorlatias, mint végig.

BLANDRATA: Nos, ez a püspök háza. Itt az oldalsó bejárat a hátsó szárnyhoz. *(Kulcsát elveszi.)*

SOCINO: Fontos lettem a fejedelemnek, Blandrata doktor. Minek tulajdonítsam? *(Csomagjait letette.)*

BLANDRATA: Rövidre fogtad a memóriádat, Socino, pedig nagy szükséged lesz rá hamarosan.

SOCINO: Úgy beszélsz, mintha ti tennétek nékem szívességet.

BLANDRATA *(szinte nyájas)*: A szívesség kölcsönös. A vendégünk vagy.

SOCINO: Drága vendégség ez, olasz testvér. Nem szeretnék szégyent hozni szeretett szülőföldünkre...

(Közben ismerkedik a színnel.)

BLANDRATA *(mosoly nélkül)*: Édes talján testvérem, nem fogsz te attól hányni, amit kívánunk tőled.

SOCINO: Erős gyomrúnak tartasz. Igaz, te is az vagy, doktor úr. A fejedelem udvarában bizonyára

sok hullát vagdostál már. Nem irtózol a vértől, ugye? De az én egy istenem...

BLANDRATA (*szavába vág*): Hagyjuk a párbajt. Már keserű a szám a sok hitvitától. Hogy egy az isten vagy három. Ez a gyakorlat oldaláról most mindegy. Tudod, mi a teendő.

SOCINO: Sejttem. De én hitből akarom tenni, amit teszek. Semmi megbízást nem vállalok, csak ezt a bentsőt, s ha ez megvan, akár ölhetek is. De csak hitből.

BLANDRATA: Mi kell annál nagyobb hit, hogy az újítások kora lejárt? A többi egyház haragját nem hívhatjuk ki magunk ellen ismét. Meg kell őriznünk azt az unitárius egyházat, amivé már lettünk. Most a szilárdítás kora következik. Új fejedelem jött. A minket pártoló János Zsigmond után a katolikus Báthoryak. Ilyenkor mindig föl kell áldoznunk valakit. Mindig valakit. Valakiket. Embereket vagy csupán egy embert. Még ha *lángelme* is. Mert a lángelme képes elnyelni, kioltani a *szorgalmas* tüzet. Pedig ez a biztos, ez az állandó. A lángelme csak önmagát világítja meg. Olyan, mint az orvtámadó ellenfény. Hátulról jön, s ami közvetlenül előtte van, annak első oldala homályban marad. Mint arcod, ha a gyertyát tarkód mögé teszed. Ezért kell őt feláldoznunk a fényért, amely itt elől és arcunkba világít. (*Egy felkapott gyertyával demonstrálja.*)

SOCINO: Talán magánkihallgatásra jársz istenhez, s négyszemközt néked elmondotta, hogy kit kell megölnünk? Ki választott ki téged, hogy valakit is kiválaszthass az áldozatra?

BLANDRATA: Nem kiválasztotta, én szolgálja vagyok istennek. De a szolga is parancsol. A kisebb szolgáltnak legalábbis. Vállalod?

SOCINO: Még azt se tudom, igazából, mit kell vállalnom.

BLANDRATA: Mit? Megfigyeled a püspököt, s amit látsz és hallasz, jelentsd... Nem mozdulsz mellőle se éjjel, se nappal. A szolgálólány továbbítja híreidet. Vagy én magam jövök érte. Ide. Vigyázz, a püspök okos! Nem lesz könnyű bizonyítanod, hogy hitünk ellensége, és el kell vesznie.

SOCINO: Megöljem azt, aki okosabb? Ha mindenkit ledöfünk, aki az egyházban okosabb nálunk, akkor ki marad? Hülyék egyházát akarjátok? Ha minden bántart lenyakaztatunk, akkor a gyávákat tesszük meg papjainknak és hívónknak a nyúlszívűeket? Ha minden tudóst kiirtunk, helyükbe kit hozunk? A balgákat és a tudatlanokat? Ha elpusztítjuk a tisztességet, a mocskot visszük majd a szószékre föl?

(Gondolkodásnyi szünet.)

BLANDRATA: Én rád bízom. Ha *te magad* véled úgy, hogy valamit jelentened kell, ha *te magad* érzed úgy, hogy bűnös, ha te gondolod, hogy a püspök eretnek és hitújító, s meg akarja osztani az egyházat, akkor jelents! *Csak* akkor. S ha te is úgy gondolod.

SOCINO: És ha nem?

BLANDRATA: Úgy a fejedelem *ingyen* vendége voltál. (Más hangon.) De kérlek, mindig az egyház jövőjére gondolj... Meg kell-e osztani azt, ami végre egy lett? S ha úgy véled, hogy nem – jelents. Jelents!

SOCINO: Elárulni... besúgni? Csak hitből! Csak hitből, doktor úr!

BLANDRATA (*rábámul, szemébe, szinte nyersen*): Hát higgy! Vendég vagy e hitben is – ne feledd soha.

(*El.*)

(*Kis szünet.*)

SOCINO (*utána*): Politizálgató doktorocskák! (*Maga elé.*) Idehívtak, hogy vitatkozzam egy emberrel. Hogy érveit és őt magát is megfigyeljem... Nincs otthonom, ágyam, feleségem, szalonnam... (*Apró csend.*) Könnyű lenne az árulás is – ha szabadon tehetném.

(*Sötét.*)

2. KÉP

Dávid Ferenc házában. A püspök dolgozó- és egyben hálószobája. Csergével letakart ágy. A földön állatbőr. Könyvek. Belső lépcső, melynek tetején kis alvókuckó. A püspök a fal felé fordulva az ágyon. Erős kopogtatás. Mária gyorsan lejön a lépcsőn. Ajtót nyit. Lukács belép. Vérmes ember.

LUKÁCS: Itthon van?

MÁRIA (*gyanakvóan nézi, majd előreengedi. Az ágy felé bökö, majd odaszól*): Hun lenne? Ott van... Ébredjen, püspök úr, itt a veje.

DÁVID FERENC (*megfordul, felül*): Te vagy az, Lukács? (*Nincs benne kenetesség, sem vénemberkedés.*)

LUKÁCS: Megérkezett. Most pakol le a túlsó szárnyon, Blandrata hozta. A doktornak saját kulcsa van, mi?

DÁVID FERENC: Meglehet.

LUKÁCS: Idehozta a házadba, hogy veled háljon, veled egyék, és minden titkodat ellesse.

DÁVID FERENC: Titka csak Istennek van, én nem vagyok ő. *(Máriához.)* Hallod, Mária. Vendégünk jött. Jó vacsorát készíts.

MÁRIA: Amilyet tudok. *(Sarkon fordul, el.)*

(Kis csend.)

LUKÁCS: Nem értem a birkatürelmedet, Ferenc! A fejedelem meginvitál egy kalandor unitáriust, akit egyetlen ország sem fogad be Európában, mert a királyok nem bíznak benne, sőt – félnek tőle... mert akinek ma a fenekét nyalja, azt holnap képes lesz ugyanazon a lyukon karóba húzatni. Ma hízeleg, mert hatalmas vagy, holnap, ha ő kerül hatalomra, úgy néz rád, mint kutya a piszkára... Egy ilyen kalandor teológust, aki a bátyja híréből él, egy ilyet invitált meg a fejedelem, hogy téged megfigyeltessen... Ez mindennél nagyobb megaláztatás számodra, mert ha legalább egy új Servet Mihályt küldtek volna a nyakadra, ő méltó lenne hozzád. Látod, Servetus boldog lehetett, mert őt legalább egy Kálvin pusztította el. Hozzád mért nem egy méltó gyilkost küldenek? Néked ennyi se jár? Voltak valaha néked is méltó ellenfeleid, akármilyen nagyszájú és ronda szavú volt is Méliusz Péter, de egyenesen ugrott a torkodnak, és nem tagadta, hogy létedre tör. Hátulról nem ütött volna le soha. Pedig ő kálvinista volt. És látod: Blandrata és ez a Socino unitáriusok, mégis odadobnának a katolikus Báthorynak, a jezsuiták bérencének, csu-

pán azért, hogy ők lehessenek az urak az unitárius egyházban. Mert ki akarnak egyezni. És te... ? Te mit teszel ellenük? Hát mi vagy te... ?

DÁVID FERENC: Én? Én unitárius vagyok.

LUKÁCS: Unitárius! Hány unitárius van itt, aki a fejedelem malmára hajtja a vizet.

DÁVID FERENC: Én akkor is unitárius vagyok.

LUKÁCS: Nem értelek, Ferenc! Báthory meginvitál egy besúgót, és még annyi becsület sincs benne, hogy legalább a saját házába vigye. Hozzad szállásoltatja el.

DÁVID FERENC: Honnan tudod, hogy a fejedelem szállásoltatta el?

LUKÁCS: Persze, a Blandrata ötlete volt, de ez nem számít. Nem az ilyesmin múlik a gaztett. A te házádba küldték, te eteted, te itatod, te szólsz hozzá, hogy ne unja magát. Te tartod el a saját besúgódat!

DÁVID FERENC: Isten tartja el.

LUKÁCS: Isten!?! De a te házában, a te kenyeredből, a te borodból, a te idegeidből!

DÁVID FERENC: Isten élősdierei vagyunk, Isten tetveit, bolháit mindahányan.

LUKÁCS: Csakhogy Istent nem lehet besúgni, sem megölni, de téged igen. Gyanakodj ember módra, Ferenc!

DÁVID FERENC: Nem gyanakszom. Ha Istenben bízom, bízom mindenkiben. Ha Isten öl meg, mindenki megöl. Ha mindenki megöl, Isten öl meg. *(Nem paposan mondja.)*

LUKÁCS: Ferenc, Ferenc, túl magasan vagy, nem értenek téged. Csak azt sejtik, hogy tudós vagy, de

azt is csak onnan, mert nem értenek. Mit tudják ők, miért kell három Isten helyett egy, amikor nekik úgyis mindegy... ha nekik, ami kell, ételük, italuk, éjjelre meleg asszony megvan, mit bánják ők, hogy egy az Isten vagy három. És hogy Krisztus Isten fia volt-e, vagy pedig csupán egy emberóriás?

DÁVID FERENC: Ha e világon csupán egyetlen embernek kellene az egy Isten, már akkor is megérné, hogy hirdessem őt.

LUKÁCS: Én értelek. De csak én. És épp ezért nem akarom, hogy elveszejtsenek. Inkább Blandrata, Socino vagy akár a fejedelem, csak te ne... *(Maga elé.)* Leszúrom, vagy a Szamosba fojtom ezt a jövevényt.

DÁVID FERENC: Vagy én, vagy ő. Aki Istennek kedvesebb, az pusztul el.

LUKÁCS: Hát te pusztulsz el!

DÁVID FERENC: Nekem így lesz a jobb, mert Isten így akarja.

LUKÁCS: Isten, csak most ne légy igazságtalan! Ne hagyj, hogy egy értelem elpusztuljon, ne hagyj, hogy egy gondolat elpusztuljon. Istenem, én szeretem a népeket, az embereket, te látod lelkem, hogy szeretem, most mégis azt mondom: hány embert élttél sokáig, Istenem, hány olyan embert, aki ölt, gyilkolt, hány olyan embert, aki egész életében csupán anynyira gondolt, ami szemének-szájának-farkának kellett, ennyire gondolt, semmi többre, hány olyan embert élttél, Istenem, aki csak ennyit mondott naponta: igen, nem, komám, hogy ez a csizma, jó ez a kolbász, hány olyan embert élttél, Istenem, akik-

nek bőre nem pihéződött sem zenédre, sem verseidre, sem gondolatod árnyalatára, hány olyan embert éltettél, Istenem, és sokáig, akik nem gondoltak rád soha, és akik nem gondoltak hosszán, mélyen, semmire soha – hány ilyen embert éltettél, Istenem. Kérlek, bocsáss meg, én szeretem az embereket, a népeket, bocsáss meg, Istenem.

DÁVID FERENC: Értem imádkoztál?

LUKÁCS: Nem, egy gondolatért.

(Kis szünet.)

DÁVID FERENC *(maga elé)*: Lehet, hogy besúgó, nekem mégis Isten küldi őt.

LUKÁCS: Blandrata György és Báthory Kristóf küldi. *Vadliba*-teológus. Vándorol. Oda, ahol rásüt a nap. És a piszkát is odaviszi... a szellemét... *(Gúny.)*

DÁVID FERENC: Isten küldi, hogy bizonyítsam igazamat... Hiszem, Socino nem fog elárulni engem. Van olyan jó teológus, hogy meglátja: most az egyszer nálam az igazság. Blandratával vesztett ügyem volt, hisz új fejedelem van. *(Őszinte bizakodás.)* De Socino idegen országból jön, nem elfogult. Nékem nem mindegy, hogy a fejedelemnek ki beszél a véleményemről: régi ellenfelem, Blandrata, vagy pedig a pártatlan Socino. Ez mégiscsak remény! *(Maga elé.)*

LUKÁCS: Milyen nagy gyermek vagy te, püspök úr! Ez az ember ki van szolgáltatva Báthorynak. Ennek az embernek nincs hová mennie, vagy árulkodik, vagy röpítik, mint a dögkeselyűt, mert minden földi országban már kiviselte magát, egyetlen király sem szíveli, mert lázított, és vigéckedik a tanaival! Ferenc, ez az

ember hontalan, így hát csak elárulhat téged. Nincs hová fejét lehajtsa: csak az árulásba. Az árulás az ő hazája.

DÁVID FERENC: Ha elárulna, akkor is meg kell próbálnom. Az ő árulása is jó lesz valamire.

LUKÁCS: Mire, az istenért, mire?!

DÁVID FERENC: Majd megtudod, Lukács.

LUKÁCS: Túl sok értelmet adtál egy helyre, Uram. S akinek kevesebb jutott, dühödt irigységében elpusztítja a szépeszüeket, bosszúból, mert nem tudja egy szintre süllyeszteni önmagával. Nekem itt több szavam nincs. *(El, sötétedik.)*

DÁVID FERENC: Istenem, elárulhat mindenki, csak Te soha el ne hagyj engem, kérlek, Istenem. Te soha el ne árulj engemet.

(Sötét.)

3. KÉP

Dávid Ferenc szobájában asztal mellett. Vacsora után vannak. Mária épp a gyümölcsökkel jön. Két gyertya ég. Kellően világos minden. Előttük kupa.

DÁVID FERENC *(körülnéz)*: Hol vannak a többiek?

SOCINO: Nem értem. *(Kissé feszült, zavart.)*

DÁVID FERENC: Rajtad kívül a többi Jézus-tanítvány. S te melyik vagy közülük? *(Nyilván Júdásra gondol.)*

SOCINO: Ez talán túlzás, püspök úr.

DÁVID FERENC: Igaza van. Ez csak az *első* vacsora...

(*Írónia.*) Vajon mennyi van még az *utolsóig*? (*Kiscsend.*) Tehát hozták? Katonák hozták, fegyverrel kísérték, hogy a vendégem legyen. Lenyakzták volna, ha nem lesz a vendégem. Vagy nem így történt? (*Gúny.*)

SOCINO (*méltóságát őszintén őrzi*): Engem ide be szállásoltak. És nem tehetek semmiről.

MÁRIA (*nyersen érzéki szép arcán gyermeteg csúfolódás, illegeti karcsú testét*): Úgy biza! A teológus úr nagyon félénk ember, ha neki azt mondják: menj ide, oda megy. Ahová mondják, épp oda.

DÁVID FERENC: Mária!

(*A lány némi sértettséggel az üres tálakat, evőeszközöket kezdi kihordani.*)

SOCINO: Én igazán nagyon kényelmetlen helyzetbe hoztam a püspök urat, felforgattam háza nyugalalmát. Igazán nem jó vendégnek lenni.

DÁVID FERENC: Socino, kedvesem, maga olyan jó teológus, hogy nekem csak hasznomra válhat. Megbocsát, ha eleinte kissé barátságtalan voltam, de vannak pillanataim, amikor a saját magam testét sem tűröm.

SOCINO: A legnehezebb ezen a világon vendégnek lenni.

DÁVID FERENC: De hiszen valamennyien vendégek vagyunk. (*Szinte meghitten.*) Kedves Socino, mikor van nékem alkalmam arra, hogy külföldiekkel egyháztól, hitről beszélgessek? Itthon pedig... (*Legyint.*) Úgyhogy legyen csak nyugodt, én nagyon örvendek magának. Végre egy méltó elme, akivel vitatkozhatok.

SOCINO (*ijedtség*): Püspök uram, én egyáltalán nem ragaszkodom ahhoz, hogy a hitről és az egyházzal vitatkozzunk. Sőt...

(*Bejön Mária. Hirtelen elhallgatnak. Mária észreveszi, s miközben a tényérokot szedi, többször is Socinóhoz ér. Nem véletlenül, nem ártatlanul. Ez később ismétlődik. Kimegy.*)

DÁVID FERENC: Tudom, hasonlítok rájuk, akik azért fogadnak vendéget, hogy a lányuk hárfájátéka ámuljon, vagy hogy fiuk festményeit bámultassák vele. Meg a bútorait s a főztüket dicsértessék szegény kiszolgáltattott vendéggel. Talán én se vagyok különb. De értse meg, itt nincs kivel beszélgetnem.

SOCINO (*szinte hisztériás*): Kérem, ne hozzon kényelmetlen helyzetbe, ne beszéljünk a hitről! Hagyja, hogy csodáljam Kolozsvárt s ezt a gyönyörű erdélyi tájat!

DÁVID FERENC (*saját mellére bökö*): A *benső* tájat, Socino. Végre szeretnék valakivel őszintén beszélgetni! (*Nyújtja a kupát.*)

SOCINO: Püspök úr, én nem azért jöttem ebbe a házba, hogy teológiai vitákat vívjak.

DÁVID FERENC (*lehangolt*): Gyanakszik. Mintha félne tőlem. Pedig esküszöm, nincs miért. Azt hiszi, nekem különös érdekem, hogy a hit kérdéseiről beszélgessek? Azt hiszi, hogy én meg vagyok bízva?

SOCINO: Szeretném, ha ön semmit nem mondana nekem. Érti, püspök úr, semmit.

DÁVID FERENC (*leül Socino mellé, konok nyugalommal*): Márpedig én mindent el fogok mondani magának.

(Mária közben jön-megy, de fülel, bár nem túl fel-tűnően.)

SOCINO: Könyörgök, ne mondjon semmit.

DÁVID FERENC *(bizalmasan hozzáhajol)*: Ne féljen, nem vagyok besúgó. Nem azért szállásolták a házamba, hogy megfigyeljem magát. De ez köztünk marad.

SOCINO: Püspök úr!

DÁVID FERENC *(kicsit kínozza)*: Magának, elismerem, gyanús lehet, hogy miért épp az én házámban kapott szállást.

SOCINO: Nem gyanakszom!

DÁVID FERENC: Márpedig gyanakodnunk kell!
(Ellentmondást nem tűrő.)

SOCINO: Én nem gyanakszom önre! Ön nem figyelhet meg engem. *(Tétován.)* Ki bírta volna meg?

DÁVID FERENC: Mondjuk, az Úristen.

SOCINO: A tréfái nem derítenek föl.

DÁVID FERENC: Nos, ha én nem figyelhetem magát, akkor csak egyetlen föltevés lehetséges.

SOCINO: Mégpedig?

DÁVID FERENC: Hogy maga figyel meg engem.

SOCINO *(rábámul)*: Amennyiben én nem kérem öntől, püspök úr, hogy a hit dolgairól beszélgesse velem, sőt tiltakozom ellene, mégis mire alapozza gyanúját? *(Kis csend.)* Jó. Nem bánom. Beszéljünk.

DÁVID FERENC: No végre! Vallani akarok!

SOCINO: De csak általános dolgokról...

DÁVID FERENC: Mi van Istennél általánosabb? Szóval kezdjük Jézus Krisztussal. Magát nyilván ér-

deklí, hogy én őt Isten fiának, megváltónak tartom-e, vagy pedig embernek? Embernek! És ő kegyelmet Isten helyett nem adhat! Ezért vagyok szemükben káromló – vallásháborító eretnek!

SOCINO *(szinte ijedten)*: Nem, ez nem érdekel! Nem érdekel!

DÁVID FERENC: Fél, hogy hatok magára. Megfertőzöm. Pedig csak annyit szeretnék, hogy körültapogasson egy gondolatot, s ha megszereti – ölelje magához.

SOCINO: Fáradt vagyok! Hosszú volt az út... ma nem... ma semmiképp...

MÁRIA *(bejön, gyertyatartót hoz)*: A teológus úr biztos elpilledt... nem akar lefeküdni? Már meg is ágyaztam. A püspök úr *szép* szobájában. Elég a vitából – hajcsikálni kell!

DÁVID FERENC: Mária, ne szólj a nagyok dolgába. Te még kicsi vagy. *(Ezt kedvesebben.)*

MÁRIA *(kacér, sejtelmes)*: De azért Ferenc úr mégis szeret engem. Engem minden nagy ember szeret. A teológus úr is meg fog szeretni. De most még olyan, mint az egyszeri pap Szeredában. Lenyomta a cseléd-lányt az ágyra, és gyertyával világított a lába közé. Mert csak gyertyával lelte meg! Ahelyett hogy egyébbel világított volna.

(Nevet, nem túlzóan, gyertyát gyújt.)

DÁVID FERENC: Ne ízetlenkedj, Mária! *(Más hang.)* Mi itt alszunk... Én itt, a teológus úr ott fent a kuckóban. *(A lépcső felé.)*

MÁRIA: Hozom az ágyneműt. *(El.)*

SOCINO: Hallottam asszonyokról, akik egymaguk képesek voltak megszégyeníteni egy egész regimentet. A durvasággal. Pedig az nagy szó, ha egy zsoldos katona elpirul... *(A másik hallgat.)* A szellem néha furcsán megdermed, ha a nyers erő reárohan... Mint a kisebb állat is, ha egy nagyobb állat közeleg feléje... hogy ne bántsák – eljátssza a halált... A nyers erő szitkai előtt egyetlen nemességünk a hallgatás.

DÁVID FERENC: Akkor én most épp nemes vagyok.

(Belép Mária, takarókat hoz.)

MÁRIA: Hát én hol alszom?

DÁVID FERENC: A szobádban, ahol eddig.

MÁRIA *(már ágyazni is kezd magának, a földön lévő állatbőrre)*: Nem mindig aludtam én a szobámban. Jó volt itt a földön is. *(Sejtelmes.)* De mennyire!

SOCINO: Püspök úr, én igazán átmehtek egy másik szobába is.

DÁVID FERENC: Csak sose menj, fiam, hiszen te az én *meghitt* vendégem vagy.

MÁRIA: Meg az enyém.

DÁVID FERENC: Mária, menj, és feküdj le a szobádban.

MÁRIA: Nékem nem parancsol... parancsolt volna annak a boszorkány feleségének... akit faképnél hagyott... De annak csak a búbájlás bizsergette a hátulját, nem a zizegő biblia!

DÁVID FERENC: Mária, ha nem hagyod abba...

(Visszafojtott fenyegetése inkább atyai.)

MÁRIA: Akkor mi lesz? Itt alszom, és *punktum*.

Visszahúz a szívem! *(Gúny.)* Úgy szeretnék egyszer olyan szobában hálni, ahol nagy emberek alusznak!

DÁVID FERENC: Mária! Térj észhez!

MÁRIA: A püspök úr úgyis azt szokta mondani, hogy kicsi elméjű vagyok... A kicsi elme pedig *nagyokat* kíván!

SOCINO *(halkan)*: Nem kéne vitatkozni véle...

MÁRIA *(csuprot nyújt a püspöknek)*: Itt az orvosága! *(A püspök megissza. A lány közben vetkőzni kezd. A férfiak elfordulnak.)* Éntölem beszélgethetnek is... Én úgyse értem... Nem igaz, Ferenc úr? Én semmit sem értek. Csak ne latinul! Ha deák szót hallok, mindig azt hiszem, hogy templomban vagyok. Egyszer kislánykoromban felkapaszkodtam a Szűz Mária-szobor mellé... hogy megsimogassam a kisjézust. Jött egy ifjú pap, és lecibált... de bizony alaposan megfogta *itt*... Az ölébe huppantott... jó erősen ... A latinról mindig ez jut eszembe. De hát akkor még katolikus voltam...

DÁVID FERENC *(elfújja az egyik gyertyát)*: Halaszszuk holnapra az igazságot. Jó éjszakát. *(A fal felé fordul.)*

(Socino fölmege. Mária a másik gyertyát is elfújja, egy marad, az asztal közepén. Takaró alá bújik, éberén Dávid Ferencet figyel, aki már alszik.)

MÁRIA *(nem túl hangosan)*: Az orvosságtól úgy alszik, mint a bunda... újabban ruhástul szokott... A teológus úr mért nem vetkőzik le? Maga is fél, hogy elviszik? Készen kell lenni – azt mondja a püspök. Mindig – mindenre.

(Socino hallgat.)

Isten emberei, mi? Lemondanak mindenről. Jó nekik így is... ruhástul, mint kocsis a szénában...

(Hirtelen kikél a takaró alól, a lépcsőn fölsurran.)

Hát én majd rendbe szedem a teológus urat...

(A szinte remegő Socino kabátját lerántja.)

SOCINO *(majdnem vacogva)*: Miért jöttél ide...?

MÁRIA *(suttogva)*: Hát Blandrata nem mondta? Én fogom néki vinni a maga híreit... Mi most már úgyis egybetartozunk. Ugye, hogy egybe?

(Ráomlik, szerelmi dulakodás. Kisvártatva elcsitulnak, apró csend. Suttogva szól, megbántva.)
Mért nem beszélsz velem? Úgy ölelsz, mint egy halivadék, némán! Látod, Blandrata mindig kedvesen szól hozzám, pedig véle nem háltam soha...

SOCINO *(maga elé)*: Doktor úr, hát tőled még az ágyban sem szabadul az ember?

MÁRIA *(támadóan rántja magához, fogaival a férfi nyakát keresi)*: Fogsz te beszélni... fogsz, megmutatom! Becézgetni nem tudsz? Az a kispap a mellemet almácskának mondta... hallod... ? Te mért nem tudsz ilyet? Becézz vagy szidjál, csak ne hallgass, te hal – te pikkelyes jégdarab!

(Socino felszisszen, majd szinte durván temeti maga alá a lányt.)

(Sötét.)

4. KÉP

Az oldalsó lépcső, folyosótorok. Socino és Blandrata jönnek egymással szemben. Megállnak. Szünet.

BLANDRATA: Lejárt a gondolkodási idő, Socino. Vállalnod kell, ha otthont akarsz...

SOCINO: ÉS ha mégsem?

BLANDRATA: A fejedelem befogadott és eltart.

SOCINO: Engem az egyházam tart el. Nem a fejedelem kegye, de a hulláim, hitem halottai tartanak el és fogadnak be itt. A törvény, hogy minket már nem lehet letagadni. Az én egyházam már hatalom. Nem holmi megtűrtek vagyunk. Az fáj nekik, hogy már nem a *kegyes* türelmükből élünk, de mi is diktálhatunk. Vége a fejedelmi kegyelemkenyérnek.

BLANDRATA (*nyers*): Vissza fogunk küldeni a lengyel királyhoz, aki a szűrődet kitette. És senki se fog befogadni, mert mindenki irtózik tőled: felforgató vagy. Végül is te semmiben sem hiszel igazán, csak a rombolásban. Hát akkor rombold le a püspök elveit s a hívei hitét. És akkor lesz hazád.

SOCINO: Miért zsaroltok e tájjal, amely ráadásul nem is otthonom? Nem itt születtem.

BLANDRATA: Én sem. Az árulásod majd *idehonosít*. A bűnöd tesz igaz honpolgárrá... a velünk közös bűn és közös győzelem... Mint a kereskedő, ha egyszer tallérokat fektetett valamibe – fut a pénze után. Így fektetjük új bűnünket új hazánkba... és nem hagyjuk

el, mert várjuk: nyereséget fiadzik új bűnünk. Bizony, Socino.

SOCINO: Ilyen áron – soha!

BLANDRATA: Azt hiszed, nékem könnyű volt olasz létemre – itt. Régi honfitársaim gyanakvón néznek, mert máshol élek. Az itteniek meg azt mondták: jöttment, szélhordozta alak! Hát se itt – se ott. De ma már megbecsülnek... Az alkotmányt nálam jobban senki nem tiszteli. A fejedelem bízik bennem. Saját orvosaitól fél, rájuk akkor is gyanakszik, ha csupán hasajtót írnak föl neki. Jól tudja, hogy én mérgezhetem meg legutoljára. Mert engem a hála kötelez! Hát ez a hazám: a hála és az önigazolás... És innen nem tágitok ... Jobban kedvelem e tájat és e népeket, mint sok száz nemesúr, akik pedig belőlük élnek. Hát nem mindegy, mi és ki ad hazát? Nem mindegy, hol van a táj, amelyben élsz, ha egyszer jól megy sorod? Felelj!

SOCINO: Nem éppen, Blandrata.

(Szünet.)

BLANDRATA: No, ebből elég... Figyelmeztetlek, a cselédlány beszámolt, hogy Dávid Ferencsel mindig elhallgattok, valahányszor ő a szobába lép. Vagy átérték a latin beszédre. A fejedelem ezt úgy is értelmezheti, hogy egyezkedni akartok. Összeesküdtek elene. Különből miért ne hallhatná egy írástudatlan cselédlány *magasröptű* gondolataitokat?

(Csend.)

SOCINO: Már a saját besúgótokban sincs bizalmatok? Az áruló fölé is árulót tesztek, doktor úr? Még-

pedig egy... cselédet? A besúgó besúgóját? (*Csapkod tehetetlen dühében.*)

BLANDRATA: Ha elvállalod, a cseléd szerepe megszűnik. Mi az igazat akarjuk tudni. Ha furcsán hangzik is: épp Dávid Ferencért kell elvállalnod. Ha szereted őt. A *kívülálló* szava több hitelt érdemel. Hát épp az ő érdeke kívánja meg, hogy tárgyilagos, hozzáértő jelentést kapjunk róla, ne pedig egy cselédlány zagyaságait. Ennyi kivételes bánásmódot megérdemel, hiszen mégiscsak ő a mi egyházalapítónk. (*Komoly méltósággal.*)

(*Kis szünet.*)

SOCINO: Tehát meg kell ölni azt, aki *alapít*.

BLANDRATA: Nem az alapítót állítjuk félre, hanem azt, ki saját műve ellen fordult, az ellen, amit már jól fölépített. Cselédek ajkára adnál egy nagy papot? Kérünk tehát, mentsd meg a püspököt! (*Megtévesztő hitese erővel, nyílt szemmel.*) Ha valóban mentséget érdemel, s ha néki mentséget találsz...

(*Apró szünet, Socino hiszi is, de főként hinni akarja.*)

SOCINO: Meg mernél-e esküdni isten szent nevére, Blandrata György, hogy jelentéseimet az egyetlen igaz Isten és az erdélyi unitárius egyház javára akartok fordítani?

BLANDRATA (*kurtán, száraz hangon*): Meg.

SOCINO: Esküdj!

BLANDRATA: Úgy segéljen engemet az Isten.

SOCINO: De ha nem tartod be esküdet... (*Fenygető.*)

BLANDRATA: Ne fenyegezz, mert nincs kedvem kacagni.

SOCINO: Majd meglátjuk... mihez lesz kedvünk, doktor úr...

BLANDRATA: Nos, mit mondjak a fejedelemnek?

(Farkasszemet néznek.)

SOCINO: Menj, és mondd meg, hogy vállalom a megbízatást. Dávid Ferenc nekem az igazat fogja mondani, és én ezt az igazat továbbítom: nem teszek hozzá, nem veszek el belőle, nem ferdítem el, nem másítom meg, nem értelmezem saját kedvem szerint – Isten engem akképpen segéljen!

(Blandrata lassan bólint, indul.)

(Sötét.)

5. KÉP

Dávid Ferenc szobája. Mária áthalad a szobán, ringón, de hatástalanul. Socino a földön ülve egy könyvbe mélyed. Jön a püspök egy könyvvel. Annak fedelét ütögeti. Lábukon bakancs. Nagyon ápolatlanok.

DÁVID: Nem faggatsz eleget, Socino. Kérdezz! Az én érdekem, hogy a fejedelem mindent megtudjon rólam. Vitatkozzunk, Socino! A vita hevében gyakran elszólom magam... S ez jó lesz tinektek!

SOCINO: Rá akarsz beszélni az árulásra? *(Már lát-szik rajta némi tétovaság, ami később révületté, majd eszelősséggé változik.)*

DÁVID FERENC: Értsd meg! Nekem jobb, ha az újí-

tásaimat te értelmezed... Blandratáék csak ne sajátítsák ki a vallás értelmezését. Te nékem esély vagy az esélytelenségben. S ha az igazat írod a fejedelemnek, tisztázódik az én vesztettnek látszó ügyem. És Blandrata belebukik. Becsületes harcot ajánlok, tisztességes alkut. Én őszinte leszek, te pedig elfogulatlan. (*Kis csend. Iszik.*) Mennyi idő telt el, Socino? Hányat írunk? (*Kis szünet. Socino lapozgat.*) Socino! Mióta lakunk együtt? itt?

SOCINO (*nem válaszol, lázasan lapoz, mint aki egy bizonyos passzust keres, motyog*): Bizánc tett tönkre minket, Bizánc... És Szent Ambrus. És Kálvin.

DÁVID FERENC: Már megint szentháromságosdit játszol? Megmondtam százszor, Socino, hogy én nem a szentháromságot tagadom, hanem az egy Istent állítom. Én nem tagadom a szentháromságot!

SOCINO (*hirtelen felül*): Tehát elismered a szentháromságot? Akkor, hogy lehetsz antitrinitárius?

DÁVID FERENC: Hogy tagadhatnám a szentháromságot, ha az nincs is. Így hát én nem antitrinitárius vagyok, hanem unitárius. Hiszek az egyetlen Istenben. Semmi másban.

SOCINO: De azzal, hogy hiszel az egy Istenben, és csakis őt hirdeted, tagadod a Fiú és a Szentlélek istenségét.

DÁVID FERENC: Állítom, hogy egy az Isten. *Unus est deus.* Állítom, hogy csak ez az egyetlen Isten van, aki mennynek és földnek teremője, jónak és rosszaságnak bírója a teméntelen időben. Az idő az ő ostora, mellyel hajt minket céljai felé. Krisztus azért kell ne-

kik, mert ember alakú, és így jobban tudnak véle hatni az emberekre! Égi és földi nász gyümölcsének tartják, mint a pogány Héraklést! Isteni apa és földi anya gyermeke – afféle *isteni félvér*, ki mindig nyugtalan – nem lelvén helyét sem a mennyben, sem itt a földön, mert hovatarozását itt is, ott is kétségbe vonják. Hasonlít az emberekre – azért imádják, mert e hasonlóság vigasz, hogy mi is ilyenekké lehetünk. Ám gondolj csak bele, milyen szaporák voltak a pogány istenek: hány volt belőlük. A végén kinek-kinek támadt egy-egy *kedvenc* istene, afféle házi bálvány: isten mint háziállat. Ahány Isten – megannyi egerút a hazugságnak, törvénytelenységnek. Hát ha három az isten, miben különbözünk a pogányoktól, kik minden bokorban tartottak egy istent. Miben különbözik a Teremtő Atya Zeusztól, akinek szerelmes földi kalandjait ismerjük mi mind. Talán a mi Istenünknek is efféle földi pásztorója volt Máriával? Aki mégis szeplőtelen maradt! Pogány mesék! Az isten egy s komor. Vagy akár derűs, de vígságában is végtelenül magányos. Ettől jó. Mert magányában *adakozik* nekünk, s ez jólesik neki.

SOCINO (*kesernyésen, panaszkodón*): Én nem azt mondom, hogy higgy a Háromságban, hiszen én is antitrinitárius vagyok, én csak azért vitázom így véled, hogy lássam hitednek minden árnyalatát. (*Becsukja és leteszi a könyvet, kis szünet, más hangon.*) Húzzam le a bakancsodat?

DÁVID FERENC: Húzd. (*Socino lehúzza.*) Én is a tiedet?

SOCINO: Majd én levetem. Mezítláb másképp vagyunk. Mezítláb őszintébbek vagyunk. A bakancs szorít. A bakancsban nem látom a másik lábujját. S a földön szétterpedő lábujjak olyan igazak. *(Már mezítláb vannak.)*

DÁVID FERENC: Jól figyelj hát, neked most fontos az őszinteség. Neked most az a léted, hogy én őszinte maradjak.

SOCINO: Milyen furcsa, én árulód vagyok, s te mégis szeretsz engem, Ferenc. Akármit mondanál is, érzem és tudom, hogy szeretsz. Szeretsz, mert egyrangú vagyok, és megértem gondolataid minden mozgását, érzem eszednek árnyalatait. Te nem akárkihez lennél őszinte, ugye?

DÁVID FERENC: Nem. Hozzád az vagyok, mert jó vagy. Elárulsz, de jó vagy. Jó akarsz lenni, tehát már egy kicsit az is lettél.

SOCINO: Ugye, megérted? Ugye, értesz? Ugye, hogy nem veszed ezt *olyan* árulásnak?

DÁVID FERENC: Nem. Jobb, ha te árulsz el engem, mint a durvák, az ostobák. *(Szinte gyöngéden.)* Te jó áruló vagy, Socino.

SOCINO: Mert én nem török címeidre, rangodra, én nem akarhatok itt püspök lenni. *(Megállapít.)*

DÁVID FERENC: Blandrata és a fejedelem egy másik unitáriust tettek mellém. Nem egy jezsuitát vagy kálvinistát. Azt akarták, hogy egy hiten belül áruljuk egymást. Hogy testvér testvért figyeljen és jelentsen a katolikus fejedelemnek. De én bízom benned, Socino. Erős várom a te árulásod...

(Kis csend.)

SOCINO: S ha mégsem tudsz meggyőzni engem igazadról?

DÁVID FERENC: Akkor elvesztem. *(Egyszerűen.)*

SOCINO: S ha mégis meggyőzől engem?

DÁVID FERENC: Akkor vagy ketten győzünk, vagy ketten pusztulunk. De ehhez egészen meg kell nyílnom előtted...

SOCINO: Nem! Nem akarom tudni minden titkot! Miért cipeljem én – hordozd csak tovább egyedül!

DÁVID FERENC: Azt is mondták rólam, házasságtörő vagyok. Vádoltak, hogy azért újítottam meg hitemet, hogy közben asszonyt válthassak... Hogy a szoknyákhoz szabtam a hitet, nem a hithez a szoknyát.

SOCINO *(bedugja fülét)*: Nem érdekel! Nem érdekel!

(Kis szünet, kintről harangszó. Elhal.)

DÁVID FERENC: Ma már elküldted a jelentést?

SOCINO: Még nem. *(Apró csend után.)* Jön Mária, mindjárt jön Mária. Jön a jelentésemért Mária. Gyűlölöm. A jelentést. Máriát.

(Mária be, két fatányérral, fél könyökével leseper mindent az asztról, a tányérokot durva mozdulattal teszi le, kebeléből két villát vesz elő, szinte beledöfi az ételbe.)

MÁRIA: Hagyjátok a hitvitát, gyerünk, enni! Nincs időm várni.

(A két férfi nem mozdul.)

Mozdulj, püspök! Socino, te is!

(Tétován, szinte félve közelednek az asztalhoz, leülnek, Mária a lépcsőkorkláthoz támaszkodik, onnan figyelni őket, élesen. Megasszonyosodott, minden mozdulata csupa nyers parancs.)

SOCINO *(halkan)*: Imádkozzunk... *(Néma fohász.)*

MÁRIA: Úgy egyetek, hogy nincs több. Ez van, ennyivel kell jóllakni. Ez is kár belétek! *(Dühödten, halkan.)*

DÁVID FERENC: Mária! A vendég előtt...

MÁRIA *(gyűlölettel)*: Vendég? Ez a világcsavargó? *(Socino hallgat.)* Megérdemelnétek, hogy felköttesselek benneteket. *(Nézi őket, megsűkülts szemmel.)* Egyetek! *(Az evést gyorsan befejezik. Mária közben lábával rugdossa a földön heverő könyveket, egyet felemel.)*

DÁVID FERENC *(szinte szelíden)*: Nem úgy, fordítva.

MÁRIA: Nekem így tetszik. És vajon bennetek nem tótágast állnak a betűk? Vitáztok az egy istenről, hogy három van-e vagy egy... Mintha attól jönne eső a búzára, hogy ezen marakodtok... tán még jobb is, ha három van, mert többen törődnek velünk. És ha tudni akarjátok, azért van három isten, mert háromig mindenki tud számolni: még én is. És ha háromig tudok számolni, miért számoljak csak egyig... Hogy ostobának nézzetek? *(Ezt vaskos gúnnyal.)*

DÁVID FERENC: Mária, te unitárius vagy.

MÁRIA: Mit tudom én, mi vagyok. Csak azt tudom, hogy nagyon a begyemben vagytok! Mást se tudtok, csak vitázni és – gyereket csinálni.

SOCINO: Hagyd abba! Tiltakozom!

MÁRIA: Tiltakoztatok. A hangotok is oly gyenge, mint a testetek... Nem halljátok a királyok s fejedelmek ágyúit, hogy dörögnek valahol? Azt úgyse tudjátok túlharsogni a bibliával!

SOCINO: Hallgattasd el, Ferenc!

DÁVID FERENC: Nincs rajta hatalmam.

MÁRIA: Csak volt rajtam hatalmatok, valamikor. Az ágyékomon volt hatalmatok. Akkor a térdem nyílt meg, most a szemem is. Disznók!

SOCINO: Vedd el a szavát!

DÁVID FERENC: Az övé... s nekem nem kell...

MÁRIA: Milyen finnyás az öreg! Nem mindig voltál ilyen... Beszélj, nem kell *kimenned*?

DÁVID FERENC: Menj el!

MÁRIA: Neked se kell?

SOCINO (*merően*): Mi nem kell? Az vagy az?

(*Az ajtó, majd enyhén a kuckó felé int.*)

MÁRIA: Te szent kapca!

(*Socino hallgat. És mint aki meggondolja magát, leül. Írni kezd. Amikor befejezi, hamut hint a papírra, összehajtogatja.*)

Kész vagy?

(*Socino hozzálép, egy pillanatig a szemébe mélyed, aztán odaadja a papírt.*)

SOCINO: És most menj!

(*Mária gyorsan el. Socino leroskad. Mária után mutat. Szinte eszelősen.*)

SOCINO: Ferenc, ő... ő... ő... nem hagy bennünket istennel hálni! Belelép a lelkünkbe, Ferenc! *(Suttog.)* Belelép...

(Csend.)

(Sötét.)

6. KÉP

Folyosótorok, lépcső. Blandratát a folyosóról bevezeti Mária. Sűg valamit a fülébe. Eltűnik. A lépcsőn jön lassan Socino. A doktor várja. Némán bámulják egymást.

SOCINO: Mit akarsz tőlem?

BLANDRATA: Hát jelentgetünk, jelentgetünk, *testvér?*

SOCINO: Esküszöm, mindenről beszámoltam, ami történt.

BLANDRATA: Hitünknek egy oly tudós papja, mint amilyen te vagy, Socino, ne tudná megítélni, hogy bűnös-e a püspök, vagy sem?

SOCINO: Nem erre szerződtem! A katolikusokat kellett volna megbíznod ezzel, doktor úr!

BLANDRATA: Nagyobb hitele van, ha testvérek tanúskodnak egymás ellen.

SOCINO: Meddig végezzük el ellenségeink helyett a piszkos munkát?

BLANDRATA: Nem is tudtam, hogy mi olaszok ilyen szűkszavúak vagyunk. *(A papírra bökö.)*

SOCINO: Embere válogatja, doktor úr.

BLANDRATA: A fejedelem elégedetlen a jelentéseiddel. Túlságosan rövidek, semmit sem lehet belőlük megtudni arra nézvést, hogy a püspök bűnös-e vagy sem.

SOCINO: Én nem arra szegődtem, hogy megítéljem Dávid Ferenc bűnösségét, hanem arra, hogy jelentsem mindazt, amit mond.

BLANDRATA (*más hangon*): Ha te tanúskodsz, te, aki hiten belül vagy, minden hívő megnyugszik, mert *magunk között ítélkezünk*. A magunkról való ítélkezés jogát nem adjuk át senkinek! Mert különben a fejedelemnek azt árulnánk el, hogy a magunk dolgait mi egyedül képtelenek vagyunk megoldani... Szellemi gyámokat rendeljen fölénk? Idegen értelmezőket? Szellemünk patrónusait? Gyümölcsözőbb, ha mi végezzük el. Ne kényeskedjünk. Ott a helyünk, ahol uralják a harcot. A vezetők között.

SOCINO (*bólogató gúny*): Féljen inkább az egy hiten lévő saját hittestvérétől, mintsem az erőt a közös ellenségre küldenénk. (*Más hang.*) Mít akartok még tőlem?

BLANDRATA: Mondtam már. Kurták a jelentéseid.

SOCINO: AZ igazság rövid. És én csak az igazat írom.

BLANDRATA: De ne röviden. Más az igazság, ha hosszabban írjuk, Socino.

SOCINO: Nem vagyok képes... nem vagyok...

BLANDRATA: De értelmezni csak tudsz, állást foglalni a püspök hittételeivel szemben – hiszen teológus vagy. *Híres* teológus! Nagy vitatkozó!

SOCINO: Nem vállalom! Ezt nem vállalom. Csak besúgó vagyok, nem értelmező! *Ezt* csináljátok ti! Hisz abból éltek! A ferdítésből!

(Kis szünet.)

Én – ha két hittársam közül kell választanom – legszívesebben mindkettőt választanám. Erőinket nem akarom megosztani. Ahhoz túl kicsik vagyunk.

BLANDRATA: A fejedelem azt kívánja, hogy kettő közül most csak egyet válassz, Socino fiam.

SOCINO: Tanúnak jöttem, nem ítélkezőnek!

BLANDRATA: Besúgónak jöttél. S a fejedelem vendége vagy. Mindig elfelejted.

SOCINO: A Dávid Ferenc vendége vagyok. És az istené. Mint mindenki e földön!

BLANDRATA: Túl tágas ez a föld, Socino. Bízzál más népekre is valamit. Most inkább ez a vidék ad nekünk célt és feladatot... A szűkebb pátria...

SOCINO: Nem! Soha!

(Csend.)

BLANDRATA: Hát jó. Akkor majd a Mária jelentéseit vesszük figyelembe.

SOCINO *(döbent)*: A Máriáét? Hát már nem félték semmitől? Nem szégyelltek semmit?

BLANDRATA: A *szóbeli* jelentéseit. Mert, amint láthattad, írni-olvasni nem tud. De ő mégis szívesen vállalja az értelmezést.

(Kis szünet.)

Nincs más választásunk. Majd a cselédlány jelentései alapján ítéljük el vagy mentjük fel Dávid Ferencet. *(Nagyon komolyan, nem üres fenyegetés.)*

(Apró csend.)

SOCINO: A gyalázatnak majd egyszer én szabok határt, Blandrata. Ne feledd szavaim!

BLANDRATA: Engem ne fenyegezz. *(Komor.)*

SOCINO: Majd meglátod. *(Bólogat. Kis csend.)*

BLANDRATA: Testvér, az értelemnek mindig választania kell: vagy a butaságot, a tudatlanságot hagyja ítélkezni elevenek és holtak felett, vagy pedig ő – az okosság maga – ítélkezik. S nem fél attól, hogy mocskos lesz a keze.

SOCINO: Tiltakozom! Arról volt szó, hogy csak én jelentek. Tiltakozom! Az értelemmel, az értelemért! Tiltakozom! Arról volt szó, hogy csak én jelentek... Csakis én... Én jelentek... én jelentek... én!

(Sötét.)

Függöny.

Második rész

1. KÉP

Dávid Ferenc szobája. Nagy a rendetlenség. Socino asztal mellett bóbiskol. Mária szótlanul bejön, rájuk se néz, apró, gőzölgő fakádat tesz le. Kimegy. A püspök megrázza Socino vállát.

DÁVID FERENC: Munkára, Socino! Kérdezz! Socino, te lusta besúgó vagy... azt akarod, hogy minél kevesebről beszéljek, hogy annál kevesebbet kelljen jelentened... *(Hergeli, de az érzéketlen.)*

(Socino feláll.)

SOCINO: Már megírtam... már mindent tudok. Megbizonyosodtam.

DÁVID FERENC *(kissé hökkent)*: Mit tudsz?

SOCINO: Hitújító vagy. Megmossam a lábadat?

DÁVID FERENC: És ez bűn?

SOCINO: Az én szememben nem, de a megbízóim szemében igen.

DÁVID FERENC: Hát akkor miért nem a magad ítéletét érvényesíted, miért az övékét?

SOCINO: Mert azzal, hogy elvállaltam ezt a ... munkát, azt is elvállaltam, hogy bűnnek ítélem meg, amit ők is annak tartanak.

DÁVID FERENC: Hogy élhet benned egyszerre két kép, hogy lehet valakiben egyszerre kétféle ítékezés az egyetlen bűnről?

SOCINO: Így. *(Természetesen.)*

DÁVID FERENC: ÉS vajon ők miért tartják bűnnek a hitújítást?

SOCINO: Mert Blandrata örült, hogy végre alkotmányos egyháza van.

DÁVID FERENC: ÉS te is azt hiszed, hogy ha már alkotmányos egyházunk van, nincs többé szükség semmilyen újításra? Egyszer s mindenkorra befejeződött a változás? Minden kezdet úgy pezseg, mint a borvíz. Emlékezz csak... amikor Luther után elkezdtek a reformációt... olyan mámor fogott el bennünket, mint aratáskor – a határtalan búzamező, a bőség láttán... ahogy csépléskor ömlik az áldott mag – úgy tódultak a jobbnál jobb gondolatok... frissek voltunk és üvöltöttünk... És ez a bőség még tart! Bennünk van! Nem szikkadt ki a lélek földje... Érzem... él bennem még a régi mámor is... a változtatás mámore... ősz fejjel is lehet az elménk eleven... már nem éretlen, mint a taknyos dió, ám nem is csikorgó és köves. Hát ne legyen többé újítás?

SOCINO: Én nem állhatok a hited mellé, Ferenc. Soha.

DÁVID FERENC: Hát nem kell több újítás? Minden tökéletes már? Az álom testté lett, fölépült az ige?

SOCINO: Én is azt hiszem, hogy újításra örökkön-örökké szükség van. De én csak egy... tudod, Ferenc, hogy én mi vagyok. Nekem még a hóhér elégtétele sincs meg, aki épp egy gonosztevőt akaszt. Vagy legalábbis azt hiszi, hogy gonosztevő. Én tudom, mi vagy. De engem besúgónak küldtek melléd, Ferenc. És nekem most nincs más hazám, csak ez. És az ilyen,

mint én, csak ahhoz ragaszkodhat, aki befogadja. Aki-
nek hazája nincs, nem szabad lélek, püspököm. Aki
mindenkié, az egész világé, az senkié sem. Az én
szabadságom *itt és most* csak ennyi. Ez a *furcsa* munka.
Végzem hát melletted, és úgy kell teljesítenem, hogy
lelkiismeretem sem előtted, sem önmagam, sem pe-
dig megbízóim előtt ne mocskolódjak. A szabadsá-
gom ennyi: nem magyarázok, csak leírok. Ennyi a be-
csületem is: nem teszem hozzá a magamét. Ez az én
szabadságom itt és most. A szükséztávóság.

*(Bejön Mária. Megvetően nézi őket. Nem pillanta-
nak rá. Valami sófélét szór bele, a víz gőzölgésétől né-
hányat köhint, majd hasára teszi kezét, mint akinek
hányingere van. Kicsit helyrejön.)*

MÁRIA: Tudósok... mosdjatok már... úgy néztek
ki, mint valami koszos útonállók... És ezek jártak
isten szószékére... Kinek van szüksége rátok? A *föld-
nek*, hogy hizlaljátok, mint a parasztok, akiket pedig
lenéztek. Kinek kellettetek ti, ha mi nem lennénk, ki
szőné-fonná rátok a ruhát? Belefulladtok a betűbe,
a könyvek fognak befödni titeket, nem az áldott
anyaföld!

DÁVID FERENC: A szavaidat... csak a szavaidat kel-
lene megégetni.

MÁRIA: Hallgass, vénség, mindjárt megmondom,
milyen vagy... Te csak hallgass.

DÁVID FERENC: Eredj ki, eredj ki!

MÁRIA: Megyek. Úgyis indulnom kell Blandratá-
hoz. Mert ez a *vándormadár* nem végzi rendesen
a munkáját. És még ő néz le engem... Pedig *egyenlők*

vagyunk, teológus úr. A megbízóid nekem már jobban hisznek... A szekered rúdja kifelé áll... Hát jó lesz vélem jóba lenned, te csellengő talján! (*Kimegy.*)

DÁVID FERENC (*hirtelen leborul*): Könyörgök, Socino! Végezd a munkád! Tedd, amit kérnek... ne adj engem az ő kezükbe! Ne adj, mert megátkozlak, hallod?! Ne adj az ördög Blandratának! (*Kis csend.*)

SOCINO (*révedten bámul maga elé*): Öltél-e meg valakit valaha, Ferenc?

DÁVID FERENC: Nem. (*Feláll.*)

(*Lábát a fakádba helyezi.*)

SOCINO: Várj, segíték. (*Mossa.*) Meg tudnál-e ölni valakit, Ferenc?

DÁVID FERENC: Azt hiszem, nem.

SOCINO (*szinte támadóan*): Beszélj a bűneidről! Hallod? Mi rosszat tettél életedben, mert lehetetlen, hogy ne tettél volna rosszat valakinek. Lehet, hogy még gyilkos is vagy, csak nem tudod. Vagy még önmagad előtt is tagadod.

(*Dörzsöli a püspök bokáját.*)

DÁVID FERENC: Lehet. De nem szándékosan tettem.

SOCINO: Akkor miért gyűlölnék annyira, Ferenc? Miért nem inkább a fejedelmet vagy Blandratát? (*Megtörli a lábát.*)

DÁVID FERENC: Mert tőlük félnek. Őket félnek gyűlölni. Tőlem nem félnek, engem hát bátran gyűlölhetnek. Kockázat nélkül.

(*Kis szünet.*)

És akit *nem mertünk* szeretni, azt végül gyűlölni fogjuk. Engem már nem mernek szeretni.

SOCINO: Ferenc, mondd meg igaz lelkedre, mi rosszszat tettél... életedben... könnyítsd meg a dolgomat... könnyítsd meg az én nehéz áruhásumat. (*Eldobja a törülkőzőt, nem jelképesen, de nem is „hétköznapian”.*)

DÁVID FERENC: Tunya voltam a bűnre. A túl nagy bűnre legalábbis. Meg aztán féltam is elkövetni. Mégis kényelmetlen voltam a számukra. Várj. Megmosom a lábadat.

SOCINO (*észre se véve hagyja*): Kik azok a kényelmetlenek? Az ő számukra – kik?

DÁVID FERENC: Akiktől nem olyan választ kapnak, amelyet szeretnének... hanem olyat, ami nem ad nyugalmat a lelkiösmeretnek. Akik mindig kérdeznek, még akkor is, amikor minden választ mindenki már mindenre megadott. Ezek sose ölnek. Ezeket mindig megölik.

SOCINO: A többi egyházak miért gyűlölnék jobban téged, mint Blandratát, aki pedig szintén unitárius?

DÁVID FERENC: Mert én vagyok a veszélyesebb. Én prédikációimmal néhány év alatt az egész erdélyi fejedelemséget unitáriussá tettem volna. Minden magyart. S talán másokat is. De mi lett volna akkor a katolikus és a protestáns papsággal? Nem a hitújításom a bűn... a hitújítás csak *fedőnév* nekik... nevet kell adni a gyerekeknek... bármilyen nevet, ha már egyszer világra jött... az én igazi bűnöm szemükben az, hogy nem akartam múzeumba tenni egyházamat, de fejleszteni, növelni kívántam hitem erejével.

SOCINO: Sohasem gondoltam volna... *(Elharapja.)*

DÁVID FERENC: Mit?

SOCINO: Hogy... ilyen nehéz valakit elárulnom.

(A püspök felveszi a törülközőt, megtörli a másik lábát.)

DÁVID FERENC: Nyugodj meg, Socino. Megmondtam: én téged, csakis téged akartalak. Másokkal is megkörnyékeztek, de senkinek nem sikerült kiszedni belőlem semmit. Mert tuskók voltak. A dogma hentesei. Hát becsukódtam előttük. Ha már nem adatott meg más szabadság, ragaszkodtam ehhez az egyetlen és utolsó szabadságomhoz, hogy én választom ki az embert, aki elárulhat engem. Hát tedd, amit kívánnak! Elsőként te végezd e munkát... Gondolj csak Máriára... Vagy ott van Blandrata... Előzd meg őket!

SOCINO: Ferenc, most fejezzük be – végleg... *(Gyanakvón nézi.)* Úgy érzem néha, te mégis titkolsz előttem valamit, úgy érzem, valamit tartogatsz számomra, valami nagy szörnyűséget, valami zseniális szörnyűséget, amitől már most félek, s amit te csak majd később fogsz elmondani. Így van, Dávid Ferenc?

DÁVID FERENC: Lehet. De akkor azt utoljára tartogatom – valóban. Írjad hát!

(Socino bólint, a jelentő levél fölé hajlik, tehetetlenül. Nem megy neki.)

Hátha egyedül könnyebben tudod.

(Kimegy. Socino ír.)

(Most belép Blandrata.)

SOCINO: Már – ide is... ?

BLANDRATA: Miért? Ez szentély talán? Protestánsok vagyunk.

SOCINO: Mit akarsz?

BLANDRATA: Írd át. Nem jó. Nem tetszik Báthorynak. Írd át. *(Nyújtja a levelet. Socino nem veszi el. Kis szünet.)*

SOCINO: Ez is... rövid?

BLANDRATA: Ez is. *(Kis csend.)*

SOCINO *(közel megy hozzá, szeme ijesztő, suttog):* Öltél már embert, Blandrata? A szájban milyen érzés... milyen érzés a szájban – embert ölni?

(Szünet.)

BLANDRATA *(hökken ten kissé hátrálép):* Írd át. Rövid. Írd át.

(Ezt többször ismételve, kicsit még előrébb nyújtva az írást. Majd leteszi; hátrálva indul, Socino izzó szeme elől mintegy menekül.)

(Sötét.)

2. KÉP

Dávid Ferenc szobája. Üres. Alkonyodik. Jön a püspök, Socinóval. Utóbbi szinte kikelve magából, rángatja Dávid Ferenc kabátját.

SOCINO: Mondd hát egy bűnödöt! Hogy könnyebben tehessem... *(A püspök hallgat. Socino szinte kikelve magából.)* Nagyon isten vagy, Ferenc. Mintha nem is húsból-vérből való lennél. Ne vetkőztess ki szellememből, mert megjárhatod! *(Megragadja Fe-*

renc vállát.) Add egy bűnödet nekem, hogy ne lássalak istennek, Ferenc! Hogy ne érezzem magam enygyire nyomorultnak. *(Szünet.)*

DÁVID FERENC: Nincsenek veled megelégedve, Socino? *(Szelíd.)*

SOCINO: Egy bünt! Bármit – csak bűn legyen! Amit te tartasz annak!

(Szünet.)

DÁVID FERENC: Hiszem, hogy van, hiszem, hogy sok bűnöm van. *(Sötétedik, gyertyát gyújt.)* De egyről te is tudsz már bizonynal. *(Apró csend.)* Ezzel a lánnal én is háltam.

SOCINO *(bólogat)*: Ezt rég tudom.

DÁVID FERENC: Azért ilyen parancsoló velünk. Azért van hatalma rajtunk.

SOCINO: És te ezt bűnnek tartod... hogy az ágyadba feküdt?

DÁVID FERENC: Bárhová is emel a szellem bennünket, gyakran a legdurvább, legesetlenebb húsrá vágyunk.

SOCINO: Akkor mit tartasz ebben bűnnek?

DÁVID FERENC: Hogy nem voltam fiatalabb. Megszégyenítettem a fiatal húst, és megszégyenítettem ezt a vén, könyvek fokán megkopott csontomat. *(Révült szemmel messzire néz. Kis szünet.)*

SOCINO: Az ifjú húsnak ez megtiszteltetés volt! De ő fordítva érzi. Mondd, miért kér az otromba hús a karcsú szellemtől behódolást? Az alaktalan hús miért parancsol?! Írni sem tud az az esetlen hús, olvasni

sem tud (*szinte kiáltva*), csak üvölteni és tuszkolni tud! Megszégyeníti a szellemünket, megalázza!

DÁVID FERENC: A hús jogán teszi. Mert egyszerűen elfogadtad, most már azt hiszi, szellemeden is uralkodik, elvárja, hogy gondolataidat, hitedet, eszméidet add oda azért, ami őbenne *csak* tapintható.

SOCINO (*már-már eszelős*): A hús lesz az árulód. Ő súg be téged. A tudatlanság. A vak ösztön – ő lesz a spionod... Meg a szörnyeteg Blandrata. Nem én!

DÁVID FERENC: Nem értem. Ki tudna engem jobban besúgni, mint én önmagamot? Hiszen én bármire is gondolnék – el is hírsztelem. Mária nem is tudna besúgni, hiszen egy szavunkat sem érti.

SOCINO: De a fejedelemnek ez épp elég! Gyűjtik ezeket is... gyűjtik... Elég egy cseléd véleménye nekik, hogy egy zseni nyakát kitekerjék... (*Más hang.*) Hát megint hallani akarom tőled, hogy az én árulásom kell neked, és nem az övék! (*Suttogva.*) Halljam. A te szádból.

DÁVID FERENC: Socino, ha a dadogós és az értelmes árulás között már választanom lehet, nyugodj meg, tudod, melyiket választom. Azt, amelyik méltó akar lenni ahhoz, aki elárultatik.

SOCINO: Szegény Ferenc, hát valóban már csak ennyi a te szabadságod, hogy két árulás között választhass?

(*Kis szünet.*)

Ennyi? (*Apró szünet.*) Te nem szeretnél ölni? Valakit... Bárkit... Aki eléd kerül...

(Leül a földre, nyakát nagyon közel tartja a püspök lelógó kezeihez. Oda is érinti.)

DÁVID FERENC *(kezét zavartan kapja el, csöndesen):*
Ma már elküldted? *(Az asztalra mutat.)*

SOCINO: Még nem. Mitől ijedt meg a kezed? Vajon a Blandrata keze is ennyire ijedős? Vagy az enyém? Mit szólsz, elég bátor a kezem? *(Feláll, vállára teszi, a nyakához közel.)*

DÁVID FERENC *(zavartalanul):* Még meg sem írtad?

SOCINO: Nem. *(Kis szünet.)* Én mindig csak teológiai dolgozatokat írtam, és prédikációkat. Sosem gondoltam, hogy ilyet is lehet írni, amire itt kényszerültem végül. Van ebben valami hihetetlen. Hogy ez a kéz írta a Szentháromság ellen a maga kiáltványait, amelyik ezeket... *(Megnézi jobb kezét, majd fejével az asztal felé bökk.)* A jelentésekben rövid mondatokat írok, minél rövidebb, annál jobb, hogy rajta ne kapják a gondolataimat, hogy el ne csípjék a két szó közti beszédes távolságot. Az árulás olyan, mint a terror: gyors ütés, semmi fölösleges. *(Kis szünet.)* Van ebben az egészben valami hihetetlen. Itt vagyok a házadban: vendégségben, és te tűröd, hogy eláruljalak, sőt – mindennap figyelmeztetsz a dolgomra, mintha az a te saját munkád lenne, és megkérdezed: megírtam-e már, elküldtem már az aznapi jelentést? De nem azért kérdezel meg, hogy engem bánts, úgy figyelmeztetsz az árulásomra, mint a kötelességemre, mint a jótét szorgalomra. *(Apró szünet.)* És semmit sem tagadsz le, semmit sem rejtegetsz, pedig tudod, hogy

mindent jelentek. *(Kis csend.)* Vagy – engem csak kínozol? A szelídséged ökölcsapás? Vigyázz!

DÁVID FERENC: A sorsom eldőlt – midőn Báthory a trónra ült.

SOCINO: Valóban meg akarnak ölni? És te nem ölsz... tétlenül tűröd. *(Szinte lázító.)* Nem találsz tört a Blandrata szívéhez?

DÁVID FERENC: Eddig életem volt, most már csak sorsom van, Socino. Minden megy magától.

SOCINO: Persze, engem akarsz felbújtani, hogy legfőbb ellenségedre törjek! De nékem más dolgom van! Nem vállalom! Én hiszek abban, hogy ami nem derül ki a történelemből – kiderül a jelentéseimből... Az: hogy te nem vagy ellensége sem az egyháznak, sem a fejedelemnek. *(Gyertyát gyújt, keze reszket.)*

DÁVID FERENC: Ellenség? Ellensége csak önmagának voltam és vagyok. Nem veszed észre, hogy minden vád: a hitújítás, az eretnokség, a fejedelem iránti hűtlenség – minden csak ürügy. Mindent akarnak – csak engem nem. Minden jó lesz – csak én pusztuljak el. *(Kis csend.)* Feküdjünk le... Majd meglátjuk: bölcsebben ébredünk-e? Rögvest jövök... *(Kimegy.)*

(Mária lassan bejön.)

MÁRIA: Socino, megírtad?

SOCINO *(végig gúnyos gyűlölettel, nem lehet tudni, melyik a pusztítóbb ebben a hangban, a gúny vagy a gyűlölet):* Még csak az adatokat gyűjtöm. *(Mária szemébe, bizalmasan, közel hajolva, halkán, fojtottan.)* Mert te még nem tudod... ti még nem tudjátok, hogy

átírtam a miatyánkot... és ezután halálos ágyamig mindig ezt fogom tenni: újraírom a miatyánkot...
Átírtam: add meg a mi mindennapi adatunkat, most és mindörökkön.

MÁRIA (*kissé hátrább lép, meghökken*): Ül le, és írj! Mennem kell. Ül le, és írj!

SOCINO: Mentem volna inkább az istállóba, az állatokhoz, a tehenekhez, a kancákhoz, a bivalyokhoz, mielőtt megkívántalak volna. (*Lelőki a nőt, akit hányinger környékez, rövid dulakodás után felállnak.*)

MÁRIA: Gyűlölsz, mert kettőnk közül a te bűnöd a nagyobb, s mert a tiéd a nagyobb bűn, hát nem a püspököt és Blandratát gyűlölöd, hanem engem. Aki-vel pedig egy fából vagy faragva. Engem gyűlölsz, mert én vagyok a gyengébb, engem gyűlölsz, mert ők az okosabbak. Őket gyűlölni veszélyesebb, mint engem... Gyáva vagy őket gyűlölni... De ne félj, engem már gyűlölhetsz másként is... már nem vagyok a hülye lány... meglátjátok: megjött az eszem.

SOCINO: Megokosodtál – mellettünk... A hajdani hülye lány *tudós nő* lett – mellettünk. Megokosított az ágyunk, amelybe surrantál, megokosított a kurvaságod. Menj azátkozott Blandratához, aztán tovább – az összes főpapokhoz, menj, mert valamennyiüktől tanulhatsz valamit! Menj, és végül püspök lehetsz: a kurvák püspöke! (*Villanásnyi szünet.*) Istenem!

MÁRIA: Állat, vadállat... Te beszélsz Istenről, te... besúgó!

DÁVID FERENC (*éppen erre lép be, Máriához*): Ne bánts Socinót!

(Mária ügvet se vet rá.)

MÁRIA *(Socinóhoz):* Ülj le, írj! *(Socino fejéhez kapva kirohan. Mária a hasához nyúl, a másik oldalon kimegy. A püspök csendesen lefekszik. A gyertyát elfújja. Csak kintről szivárog valami halovány fény. Bejön halkan Socino. Áll a szoba közepén, izzó szemmel a püspök ágya felé bámul.)*

(Csend.)

(Sötét.)

3. KÉP

Nappal. Dávid Ferenc szobája. Socino egyedül. A földön heverő könyveket rakosgatja rendbe. Akkurátusan.

SOCINO *(maga elé):* Csak rendbe rakom a dolgaimat, püspököm... A helyére szépen mindent. Immár téged is... Magamat... Mindenkit... *(Belép Blandrata, Socino felnéz, de nem lepődik meg.)*

BLANDRATA *(mutatja a levelet):* Gratulálok, Socino! Így kell ezt! Ebben már Socino, a nagy teológus is benne van! De a mai jelentést is várom. Dolgozz csak nyugodtan... Nemsokára érte jövök. Még egyszer – gratulálok.

SOCINO: Vigyázz... dicséretedért nem foglak szeretni ... *(Csendesen.)*

BLANDRATA *(a másik vállát meglapogatva):* A lelked kicsit rossz bőrben van, testvér. Én talján testvérem.

SOCINO: Nem vagyok testvéred. Vigyázz. *(Halk és tétova.)*

BLANDRATA *(praktikusan)*: Testvérségre tanít majd a szükség. Áruló vagy. S ezt meg kell szoknod. Dávid Ferenc is többször váltott hitet. Volt katolikus, református és végül – unitárius. Csak hát ő elvet tudott csinálni az árulásból. Szükséges változásnak nevezte, fejlődésnek. Egyéb különbség nincsen köztetek. Ne sajnáld hát, nem kár érte. Nyugodj meg szépen. S ha mégse lenél lelki bírát magadnak... fogd ezt... Tanuld meg, hogy kell fölemelni... és ki ellen... az ügyünk érdekében... Használjon nekünk a halál. Nemcsak urunk, de cselédünk is ő. Hát ne légy előtte lámpalázás.

(Tört dob neki, Socino felveszi. Blandrata kilép. Kis csend. Socino révülten bámul utána.)

SOCINO: Testvér... *(Bólogat, keblébe rejt a tört. – Ismét rakogatni kezdi a földön lévő könyveket. Most lép be Mária. A férfi nem fordul feléje, de érezni, tudja, hogy ő jött. Így beszél hozzá, háttal. Mária alakja végig látszik a háttérben. Egy könyvet mutat föl. Aztán egy másik fedelére bök.)* Ráléptél. Még a lábad nyoma is látszik. Ez a nagy lábujjad... A lábad hüvelykujja, ha lenne a lábadnak hüvelykujja. Ez a lábad mutatójja, ha lenne a lábadnak mutatójja. *(Legyint.)*

MÁRIA: Hol a püspök?

SOCINO *(valamivel könnyedebb hangon)*: Mária, szeretted te azokat az éjszakákat? Tetszettek neked azok az éjszakák? Akkor is megkérdeztem, most is: jól-

esett neked – jölestek azok az éjszakák? *(Mintha békességre vágya kettejük között.)*

MÁRIA: Hol a püspök?

SOCINO *(mintegy emlékezve)*: Amikor megvártuk, hogy a püspök elaludjon, s te a földről az ágyamba másztál, mert másztál, ezt nem tagadhatod... *(Kis szünet.)* De úgy is volt, nem tagadom, hogy én feküdtem melléd a földre. A bőrre. Néha olyan szaga volt verejtékünkötől, mint kutyának eső után. De nem éreztem. Csak utána éreztem. Előtte nem volt orrom. Csak utána éreztem, hogy van orrom. *(Kis szünet.)* Volt úgy is, hogy ott *(a lépcső felé bök fejével)* a lépcsőn ott... azon a lépcsőfokon *(most mintha ujjaival keresné pontosan azt a lépcsőfokot, amelyről szó van)* szeretkeztünk, volt úgy, hogy néha a padlásra is föllopóztunk ... *(Leül a lépcsőre.)*

MÁRIA *(mintha figyelné is meg nem is, egyre konokabban kérdez)*: Hol a püspök?

SOCINO: Tudtam, hogy régebb a püspökkel is lefeküdtél, vagy később is. Hisz egyetlen nőszemély voltál e palotafogságban. *(Körülmutat.)* Nem lehettünk válogatóságok. Hát nem bántam. Pedig bánhattam volna. De a püspököt szerettem. A püspököt becsültem. Te nem ismered a férfiakat: ha undorodtam volna a püspöktől, ha nem istenítettem volna, megalázva éreztem volna magam. Nem egy asszonytól utálkoztam, mert az urát a rongynál is kevesebbre tartottam.

MÁRIA: Socino, hol a püspök?

SOCINO *(tűnődve)*: És én megígértem neked, hogy megtanítlak írni és olvasni. El is kezdtük. Semmit

sem értettél, mert semmire sem vagy képes azonkívül ... amire képes vagy. Nem tudtál odafigyelni semmire. Pedig téged is figyelni küldtek. *(Kis szünet.)* S amikor állapotos lettél, zavarban voltál: vajon kitől lesz: tőlem vagy a püspöktől? De az Isten annyi eszet mindig adott az asszonynak, hogy tudja, mikor kell parancsolnia. Attól kezdve, ahogy ezt megtudtad, átvetted a hatalmat, mert úgy érezted, a kezekben vagyunk, mind a ketten. *(Mária hányingerrel küzd.)* Hányingered van, és nem tudod, kitől.

MÁRIA: Gyűlöltelek benneteket, azért feküdtem az ágyatokba, mert én csak azzal tudok egy ágyba feküdni, aki megalázott... Mindenkit gyűlölök!

SOCINO *(precíz):* Igen, te általában gyűlölsz miniket... mint a markotányosnő, aki általában gyűlöli az ezredet, nem azért, mert mindenkivel lefeküdt, hanem mert nem tudja, melyiküktől nő a hasa. Így hát ezt a tudatlanságot gyűlöli... azt, hogy tudatlanná tették a katonák saját gyermekét illetően. *(Kis szünet.)*

MÁRIA: Azért gyűlöllek mindkettőtöket, mert hülyének néztetek... mert latinul beszélgettetek... mert nem értettem, mit gondoltok... mert annak véltetek, ami voltam... mert úgy bántatok velem, mint azzal, aki valóban voltam... Cselédnek néztetek. *(Csönd.)*

SOCINO *(mint akinek eszébe jut):* Holnap karácsony szombatja. *(Bólogat.)* Békére vágyom. Hát te?

MÁRIA: Blandrata azt mondta, hogy holnap jönnek a püspökért.

SOCINO: Kik?

MÁRIA: A fejedelem katonái.

SOCINO: És vajon miért jelentette be?

MÁRIA: Talán hogy legyen időtök egymástól elbúcsúzni. Hol a püspök?

SOCINO (*odalép Mária mellé*): Megérted te azt, van-e értelmed arra, hogy felfogd: az értelmes árulás, az értelmes áruló semmit sem gyűlöl úgy, mint ve-télytársát, a durva és ostoba árulást? És viszont: a durva és ostoba besúgó gyűlöli ellenfelét, az értelmes, a könyveken nevelkedett besúgót. Megérted te ezt, Mária?

MÁRIA: Ezt gyűlöltem, és ezt szerettem benned... hogy mindig tudtál másról beszélni. Sohasem arról, amiről kellett, és mégis mintha mindig épp arról beszéltél volna. Nem is tudom, milyen vagy. (*Mint aki hirtelen elvágja saját villanásnyi emberibb hangját, keményen.*) Hol a püspök?

SOCINO (*mintha a nézők felé is mondaná*): Megérti-e valaki egyáltalán, hogy az árulásnak is van lelkiismerete? Hogy az értelmes besúgó nemcsak a fejedelemnek, hanem az igazságnak, a jövő történelmének is besúgója lesz. Hát azt ki érti meg, hogy az ostoba besúgó csak a fejedelemé, de nem az igazságé, mert azt nem is ösmeri, de ha ösmerné, akkor sem értené. (*Kis szünet.*) Felfogja-e ezt valaki? Mert ha nem... egy-gyel több okom lesz... (*egészen halkán*) valamire...

MÁRIA: Ne zagyválj, Socino, ne zagyválj! Hol a püspök? (*Kissé magyarázólag.*) Engem azzal bíztak meg, hogy gondozzam és vigyázzak rá... Én felelek érte. Hol van?

SOCINO (*leül, kissé más hangon, könnyedebben*): Hal-

lottam valahol, hogy a női öröknél nincsen kegyetlenebb. Ahol asszony örködik, a szökés csak álmainkban lehetséges. Ahol asszony örködik, oda csak az ördög és néma gondolatunk teheti be a lábát.

MÁRIA: Te vagy az ördög! Ha nem mondd meg, hol a püspök, jelentem Blandratának! *(Elindul az ajtó felé.)*

SOCINO: Elárulnád egyetlen gyermeked két apját?

MÁRIA *(visszajön, leül az ágyra)*: Állat! Hogy lehet az Isten embere ennyire állat?! Hát titeket az Isten sohasem finomít? *(Kurtán.)* Megmondod, hol a püspök? *(Csönd.)*

SOCINO *(föláll)*: Megöltem.

MÁRIA: Örült.

SOCINO *(szelíden, magyarázóan, logikusan)*: Megöltem, mert ellene mindvégig bűnt követtem el: megfigyeltem, jelentettem, besúgtam minden mozdulatát. Ám a fejedelemtől ezért én nem büntetést, hanem kegyet kaptam és kapok. Viszont én vezekelni szeretnék. Megöltem hát a püspököt, s így bűnöm már törvénnyel büntetendő. Olyan bűnt akartam ellene elkövetni, amire írott törvény van. Megérted? Mert a besúgásra nincs írott törvény, az árulkodást azok támogatják, akik a törvényt írják, és ahogy mondják, védik. *(Apró szünet.)* Azért öltem meg, hogy megbüntessem magam az ő halála által. Hogy kézzelfoghatóvá tegyem bűnömet.

MÁRIA: Örült. Igazat beszélsz?

SOCINO: Igazat. *(Hosszan, igen meggyőzően bólogat.)*

MÁRIA: Örült! Megyek Blandratához! *(Sebesen indul.)*

SOCINO *(szelíden)*: Várj! *(A nő megtorpan.)* Várj meg kint... meg kell írnom Blandratának a mai jelentést, erről is, mindenről... percekben belül jöhet... a legfontosabb jelentésem ez lesz... a legfontosabb. Várj meg kint... a folyosón...

MARIA: Megvárom itt.

SOCINO: Nem. Ezt most egyedül akarom megírni, nem akarom, hogy nézzenek, miközben írok, nem akarom, hogy figyeljenek, miközben dolgozom. Feszélyezne. Hát egyedül akarom írni. Egyetlen mondat csupán. *(Kis szünet.)* Ez az egyetlen mondat hosszú idő óta, amit egészen egyedül írok. *(Kis szünet.)* Menj ki oda, s várj meg engemet...

MÁRIA *(mintha kicsit megborzongana)*: Siess, a folyosón hideg van. És... már ketten fázunk. *(Tétován hasára teszi tenyerét. Hangja hirtelen emberi lesz, mármár szelíd.)* A tied... tudd meg, hogy a tied... Siess hát.

SOCINO *(a lúdtoll után nyúl)*: Sietek.

(Mária kilép, ahogy kilépett, Socino gyorsan ír néhány sort, majd visszateszi a tollat a kalamárisba; lassan a lépcsőhöz megy, fölneéz, mintha minden lépcsőfokot külön követne pillantásával.)

Mondtam én, Blandrata... én szabok határt a gyaláztatnak ... ezt a levelet én adom át neked. *(Odadugja, ahol a tör van, aztán lassan, kicsit tétova léptekkel elindul arra, amerre Mária kiment. A szín egy darabig üres. Dávid Ferenc belép. Kezében könyv.)*

DÁVID FERENC: A padláson jártam érte... Látod, nem is vagyok olyan öreg... alig lihegek... Végre megvan... Csupa por vagyok... Socino, hol vagy? Tessék, engem elküld a könyvért, ő meg eltűnik...
(*Leül az ágy szélére, belelapoz a könyvbe.*)

SOCINO (*be, ott, ahol Mária után kiment, megáll a szín közepén, arca szelíd. Dávid Ferencre néz, szinte derűsen, szinte biztatóan*): Holnap karácsony szombatja lesz.

DÁVID FERENC: Az lehetetlen! Először életemben nem jutott eszembe, hogy karácsony szombatja milyen napra esik.

SOCINO: Blandrata... (*apró szünettel*) azt mondta, hogy holnap jönnek érted a katonák.

DÁVID FERENC: Néked mondta?

SOCINO: Nem. Máriának.

DÁVID FERENC: Hol van Mária?

SOCINO: Mit gondolsz, miért tartotta fontosnak Blandrata, hogy ezt velünk tudassa? (*Kis szünet.*) Az imént azt mondta, azért, hogy szökést kínáljon neked.

DÁVID FERENC: Itt járt megint?

SOCINO (*bólint*): A levelet adtam át neki. Az *utolsó* levelet.

DÁVID FERENC: Az utolsót?

SOCINO (*csendesesen bólogat*): A munkát elvégeztem. (*Más hang.*) Szóval szökést kínált neked.

DÁVID FERENC: Inkább bizonyítékot akar. Aki szökik, bűnös. Szököm, tehát bűnös vagyok. Ezt akarja bizonyítani a fejedelemnek. De úgysem jutnék mesz-

szire. És ha messzire jutnék, akkor sem szöknék el. Nincs mit tennem a világban egyházamon és ezen a tájon kívül.

SOCINO: Majd megtanulnád a teendőt, akárcsak én. (*Kis szünet.*) Olyan furcsa, olyan jó, olyan igaz elégtétel lenne számomra, ha te most elsöknél, ha te most elmennél, és épp az én hazámba mennél, és veled is mint száműzöttel, mint hontalannal, ugyanígy bánna az én fejedelmem, az én királyom... Veled is ugyanígy bánna, éppoly nagylelkű lenne, úgy megbízna benned, hogy feladatul adná: figyelj meg valakit. (*Kis szünet.*) Bocsáss meg. Mondd, nagyon gonosz vagyok?

DÁVID FERENC: Nem, Socino. Nem vagy gonosz. De sejtetted, hogy tartogatok a számodra egy mondatot. Jól sejtetted. Most megmondom. Ha én a te országodba mennék, ha a te királyod azt kívánná tőlem, amit tőled kért az én fejedelmem... (*Megtorpan.*)

SOCINO: Megtennéd? (*Csönd.*)

DÁVID FERENC: Nem. (*Csönd.*)

SOCINO: Te vagy a gonosz! (*Hirtelen mintha nem tudná, mit mondjon.*) Miért nem voltál soha ilyen kegyetlen? Sunyi voltál, mert megvártad, hogy legyen-güljek, kivártad az utolsó ütés idejét. Miért nem voltál soha ilyen kegyetlen?

DÁVID FERENC (*nagyon nyugodtan*): Mert nem volt miért. Én tudtam, hogy a fejedelemnek a pusztulásom kell. Te viszont a te helyzetemben csak az árulást választhattad. (*Kis szünet.*) Hát legalább az együttlétün-

ket akartam széppé és őszintévé tenni. Segíteni akar-
talak, hogy meg legyenek veled elégedve. (*Kissé más
hangon.*) Azt hiszem, jól érezted magad ebben a ven-
dégsgben. Jól kibeszélgettük magunkat. És ha nem
lett volna Mária... (*Villanatnyi szünet, mint akinek
eszébe jut.*) Hol van Mária?

SOCINO: Nagyon kegyetlen voltál, Ferenc. Miért
áltattál, miért mondtad nekem, hogy jobb neked az én
árulásom?

DÁVID FERENC: A vendégem voltál. Vigasztaltalak.

SOCINO: Vigasztaltál?

DÁVID FERENC: Vigasztaltalak, mert pap vagyok.
Még a hóhéromat is vigasztalnám.

SOCINO (*remeg*): Dávid Ferenc! Mit akarsz te az
életteddel nékem bizonyítani?!

DÁVID FERENC: Csak annyit: mégis az én Istenem
az erősebb, mert amíg te árulkodtál, én téged vigasz-
taltalak.

SOCINO: Gyilkos vagy! Megöltél! Rabló vagy!
Megloptál! Mert én hittem neked, mert én hittem,
hogy te hiszed, hogy én jót akarok. És én hittem is,
hogy jót akarok.

DÁVID FERENC: A legrosszabbon belül a leglehet-
ségesebb jót. (*Szünet.*)

SOCINO: Ti, nagyok, a világ szörnyei vagytok! Úgy
tesztek jót, hogy utánatok és mögöttetek mindenkinek
elmenjen a kedve a jötevéstől. Lenézve szeretitek az
embereket. Szeretitek, mert kicsiknek tartjátok őket.

DÁVID FERENC: Az anyánk is akkor szeretett job-
ban bennünket, amikor kicsik voltunk. Az Isten is

azért jó hozzánk örökké, mert néki kicsik maradunk, pedig ő nekünk nem az atyánk, se nem anyánk. És ezért nincs az a Szűz Mária, aki gyermeket szülhetett az egyetlen Istennek. És ezért Jézus nem Istennek a fia, hanem Isten gondolatát megértő hatalmas ember. Mert Istennek nincs neve: önmagát nemzi, és önmaga szül. Teremt. (*Kis szünet.*) Holnap karácsony szombatja. Talán azért jutott eszembe... hogy elmondjam: én karácsonykor nem *Isten* fiának születését ünneplem... Csak egy emberét.

SOCINO: Istennek nincs neve? Te vagy unitárius? Megtagadod a férfi teremtőt, az Atyát? Istennek nincs neve?

DÁVID FERENC: Hogy férhetett volna egy mulandó, egy halandó asszony kicsi méhébe Isten, hogy férhetne a végesbe a végtelen?!

SOCINO: Megvigasztaltál, végleg megvigasztaltál: jó, hogy elárultalak.

DÁVID FERENC (*csendesesen*): Ezt is a te vigaszodra szántam. Emlékszel még, azt mondtad egyszer: meggyőződésből, hitből akarsz besúgó lenni. A lelked most már tiszta lehet. Legyen ez a vigaszod mindörökkön. S ha majd rájössz, hogy ez vigasznak kevés, vigasztalj te is másokat ugyanúgy, mint én. (*Villanatnyi szünet, harangszó.*) Hol van Mária? (*Csönd.*) Hol van Mária?! (*Balsejtelem.*)

SOCINO: Benne az én fiam halt meg! (*Kezeit nézi.*) Én felkínáltam néked a nyakam. (*Lehajtja fejét.*) Magadra vess. Van úgy, hogy meg kell ölnünk valakit.

DÁVID FERENC: Ezt tetted? Meg tudtad tenni?
Egyetlen istenem! (*Döbbenet.*)

SOCINO (*könnye folyik*): Csak így tudtam viszo-
nozni... a... a... vendégséget.

(*Harangszó.*)

(*Sötét.*)

4. KÉP

*Előbbi szín; közepén karácsonyfa, egészen dísztele-
nül, csupán a betlehemi csillag világít a csúcán. Dávid
Ferenc a fa alatt, Socino a lépcsőn ül. A püspök gyer-
tyákat gyűjt.*

SOCINO: Mindjárt jönnek... Mit tehetnék érted?

DÁVID FERENC: Te *mindent* megtettél.

SOCINO (*kifelé hallgatódzik*): Lépteket hallok...
(*Valóban, de eltávolodnak.*)

DÁVID FERENC: Biztosan Lukács. A jó rokon. Miért
is unjuk néha az aggódó, derék rokonokat, miközben
megnyílunk minden idegennek... (*Tűnődve.*)

SOCINO: Azt hiszem, jönnek. (*Most nem hallatszik
semmi.*)

DÁVID FERENC (*kikiált*): Lukács, te vagy? (*Csend.*)
Mégse ő.

SOCINO: Pedig jár itt valaki... vagy járnak. (*Sut-
togva.*)

DÁVID FERENC: Csak hagyják, hogy befejezhessük
a zsoltárainkat.

SOCINO: Énekeljük együtt.

DÁVID FERENC: Kezdjük el.

SOCINO: Kezdjük.

(Csönd, hosszú hallgatás.)

DÁVID FERENC: Ne siesd el, Socino. Lassabban.
(Mintha hallaná, bölint.) Így.

SOCINO: Jó. Így. *(Hallgatnak.)*

SOCINO: Most a nyolcadikat. Kezdd el te.

DÁVID FERENC: Jó. *(Kis csönd.)* Így jó lesz?

SOCINO: Jó.

(Hallgatnak.)

DÁVID FERENC: Most pedig énekeljük el a háromszázadik zsoltárt...

SOCINO *(hökkenten)*: De hiszen...

DÁVID FERENC: Azt akarod mondani, hogy Dávidnak csak százötven zsoltára van. *(Bólogat.)* És ilyen nincsen. *(Kis szünet.)* Hát *ilyen* vendégség – volt-e valaha?

(Apró csend.)

SOCINO: Vendégségben voltam. Vendéged voltam. Vendéged és árulód. Mégis veled karácsonyolok a legszívesebben. Veled, mert másom nincs ezen a kerek világon, csak az, akit elárultam. *(Maga elé néz.)* Miért szeretjük azt, akit elárultunk? *(Szünet.)* Vendéged voltam. Élősdid. Belőled éltem, teérted kaptam hazát. Ne vess meg, püspök, ne hagyj magamra. A kullancs ragaszkodik így a jószághoz, ahogy én vájnam, ásnám magam beléd, hogy ne téphess ki magadból. Kell lesz. És mindig kelleni fogsz. S talán csak azért, hogy elárulhassalak. Köszönöm a vendégséget.

DÁVID FERENC: Vendég voltál – a tudatomban. Én

is vendég voltam a tiédben. És mindketten vendégek – Isten tudatában. Egyetlen vendégségünk ez. (*Kis szünet.*) Nem vetted észre, Socino, hogy te, aki most a fejedelem és a Blandrata jutalmát várod, te sem vagy boldogabb, mint én, aki valami... egyebet várok.

SOCINO: És te sem vagy boldogabb, Dávid Ferenc, te sem vagy boldogabb, mint én, pedig te hittél és hiszel. (*Kis szünet.*) És most már, hogy vége a vendégségnek, és mindent tudunk egymásról, most miután árulkodtam rólad, és te vigaszoddal büntettél, mondd meg nekem, mert végül is tudni akarom, és csakis tőled: *valóban* egy az Isten?

(*Most kintről zaj. Kapitány és katonák jönnek be, patkó alakban körülfogják a karácsonyfát. Az ajtó nyitva. Blandrata arca felvillan. Dávid Ferencsel néhány pillanatig nézik egymást. A doktor elsiet.*)

KAPITÁNY: Hát nem szöktél meg, Dávid Ferenc? De hiába is próbálkoztál volna, mert már tegnap óta körülvettük a házadat.

DÁVID FERENC: Csak a méltatlanok agyából szököm meg mindörökre.

KAPITÁNY: A fejedelem parancsa, hogy jöjj velünk. (*Socinóhoz, aki megmozdult.*) Te maradsz. (*Nem barátságos.*)

DÁVID FERENC: Megyek. De engedjétek meg, hogy befejezzük Isten egyetlen zsoltárát: a hallgatást. (*Socino felé.*) Socino, énekeljük – a csendet! (*Némán állnak. Kint megszólal a harang. A katonák körbefogják, a püspök indul, lehajtott fejjel. El. Csend.*)

Most csikorog kint a lépcső, Socino feszült lesz. Jön Lukács, karjaiban a halott Máriával. Belép. Leteszi a karácsonyfa mellé. Kis csend.)

SOCINO: Vidd... vidd... *(Szemét lehunyja. Lukács leplet dob a lányra.)*

LUKÁCS *(kardjára teszi kezét)*: Gyere, Socino.

SOCINO *(suttogva)*: Hová?

LUKÁCS: Ki innen.

SOCINO: Miért?

LUKÁCS *(rekedten)*: Elénekeljük a hallgatást.

(Socino, részben a holttesttől menekülve, indul, Lukács utána, a harang újra szól.)

SOCINO *(majdnem üvöltve a katonák után)*: Ne öljétek meg! *(Suttogva.)* Ne súgjátok be az Istent.

Függöny.

Vége a Triptichon első darabjának